

ERIC TORREKENS, jurist

Het geval Willy Weinberg

Hoe een Duitse communistische Jood de oorlog overleefde

In zijn artikel *Gentenaars in de Internationale Brigaden* vermeldt Rudi Van Doorslaer de Duitse geneeskundestudent Willy Weinberg. 'Een uitgewerkte biografische notitie over Willy Weinberg zou ons te ver voeren', schrijft de auteur. Het huidige artikel is een poging om deze lacune op te vullen.

Mijn vader vertelde vaak over een blij weerzien, een goed halfjaar na de bevrijding van Gent in 1944. Uit zijn verhalen leid ik af dat het ongeveer zo is gegaan ... Er werd gebeld en toen mijn grootmoeder de voordeur opende, zag ze een man in uniform in de deuropening staan: 'Willy, zijt gij dat?' Zijn bevestigend knikje deed mijn grootmoeder in tranen uitbarsten. Ze was zo blij dat hij nog leefde. Deze vriend des huizes, van wie

sinds het begin van de oorlog ieder spoor ontbrak. Ze was ook tevreden omdat hij er goed uitzag en hij het, ondanks de moeilijke tijden, goed leek te stellen. Er was ook iets van koddigheid mee gemoeid. Hij, een Duitser, stond daar in een Brits legeruniform. Ze kneep hem in beide armen en riep naar achteren: 'Frans, kom toch kijken wie hier is. Ge zult het niet geloven!'

Op 9 mei 1940 had de Belgische overheid Willy Weinberg opgepakt en samen met zoveel andere Duitse vluchtelingen weggevoerd naar het diepe zuiden van Frankrijk. Sedertdien hadden mijn grootouders niets meer van hem vernomen en het recente nieuws over de vernietigingskampen had hun vrees over zijn lot alleen maar versterkt. Maar hier stond hij, gezond en wel. En aan zijn spreken te horen was hij nog niets van zijn geestigheid verloren. Hij had de graad van kapitein-dokter bij het medische korps en was op weg naar Duitsland om er samen met zijn regiment het Rijnland te bezetten. De titel van dokter verbaasde mijn grootmoeder. Voor hij vertrok, had hij immers zijn doktersdiploma nog niet gehaald.

Belgische verblijfsvergunning van Willy Weinberg (Algemeen Rijksarchief Brussel)

Vluchteling of student?

Toen Adolf Hitler op 30 januari 1933 in Duitsland aan de macht kwam, maakte hij er geen geheim van dat de Joden en communisten door zijn regime zwaar vervolgd zouden worden. Tienduizenden vluchtten toen naar de buurlanden, waaronder Nederland en België. Zo ook de toen 29-jarige Willy Weinberg die eerst in Nederland terechtkwam.² Aan de autoriteiten verklaarde hij dat hij zich als student kwam vestigen en niet als vluchteling. Vanuit Nederland reisde hij door naar Brussel (Elsene). In februari 1934 kwam hij uiteindelijk in Gent aan, waar hij zich inschreef aan de faculteit Geneeskunde. Omdat hij al een tijdje had gestudeerd aan een Duitse universiteit – wellicht die van Göttingen – kreeg hij vrijstelling voor zijn kandidaturen. De eerste woning waar Weinberg zich in Gent vestigde, aan de Albertkaai 27, deelde hij met een

Antwerpse jongeman die voor scheikundig ingenieur studeerde. Deze student, Isidore Springer, bijgenaamd Sabor, was voorman van de communistische studenten van de Gentse universiteit. Hij was ook actief bij de vrijzinnige studentenvereniging 't Zal Wel Gaan. Samen gingen ze naar meetings, waar Springer zich liet opmerken door zijn bevlogen toespraken.³ Tijdens zijn verblijf in Gent kwam Willy Weinberg ook in contact met mijn grootouders, wellicht door hun activiteiten bij de Kommunistische Partij (KP). Hij werd een goede vriend, die ze ook thuis ontvingen.

Begin 1936 schreef de rector van de Gentse universiteit in een brief aan de minister van Onderwijs: 'Willy Weinberg blijkt zich plichtig te maken aan communistische propaganda'. Hoewel hij niet op bepaalde feiten kon betrappt worden, werd toch onderzocht of ze hem over de grens zouden zetten. 'Een strenge bewaking

wordt ten opzichte van dien vreemdeling uitgeoefend', antwoordde de liberale minister François Bovesse. De gerechtelijke diensten maakten verschillende verslagen op en de Staatsveiligheid hield een dossier over hem bij. Van deze verslagen en dossiers is na de oorlog echter niets bewaard gebleven.

Op 24 oktober 1936 richtte Frans Daels – hoogleraar gynaecologie aan de Gentse universiteit en later een vooraanstaand lid van het Vlaams Nationaal Verbond (VNV)⁴ – aan de bestuurders van de universiteit en de faculteit een officiële protestbrief, waarin hij enkele vergrijpen opsomde waaraan deze linkse student schuldig zou zijn en waarvoor hij strafmaatregelen eiste. Zo werd Weinberg verweten dat hij er als student een artspraktijk op nahield, zowel in Gent als in de poliklinieken van Menen. En dat hij zich met politiek bezighield. Willy Weinberg nuanceerde deze beschuldigingen, maar gaf ook toe dat hij op bepaalde punten fouten had gemaakt, bijvoorbeeld door als student een afwezige arts te vervangen. Andere beschuldigingen – hij zou zich als assistent van een professor hebben uitgegeven – deed hij af als onzin. 'Dit is net hetzelfde als het gerucht dat enige dagen voor het examen in oktober de ronde deed: Weinberg is communist en tijdens staatsgevaarlijke acties in de Gentse haven is hij met bommen in zijn tas aangehouden', zo verklaarde hij. Volgens hem had hij niet meer dan een normale stage gedaan. Toch deelde hij mee dat hij al zijn activiteiten in Menen had stopgezet. Weinberg beriep zich ook op zijn moeilijke economische toestand. Hij moest met een studiebeurs van 250 frank rondkomen. Hij had dus een inkomen nodig en dat moest hij op waardige wijze kunnen verdienen. 'Ik kan niet als straatmuzikant door het land trekken of als kelner mijn brood verdienen', stelde hij nog.

De faculteit wees Weinberg erop dat hij zelfs na het behalen van zijn wetenschappelijk diploma in België steeds onder de verantwoordelijkheid van een Belgische arts met een wettelijk diploma zou moeten werken. Op 12 januari 1937 legde de faculteitsraad, die steevast sprak van 'het geval Weinberg' een sanctie op, waardoor de student gedurende drie maanden geen stage meer mocht lopen.⁵

Internationale vrijwilliger

Ondertussen was in Spanje de burgeroorlog uitgebroken, en die werkte als een magneet op al wie als Jood naar België was geëmigreerd. 'Schipbreukelingen van het leven', noemde Van Doorslaer deze mensen in zijn artikel over de Joodse militieleden.⁶

De antifascistische strijd in Spanje kon een einde maken aan het passieve bestaan van deze immigranten, die aan de zelfkant van de maatschappij moesten leven. Voor velen een moeilijk te dragen last. In de Spaanse Burgeroorlog namen verschoppelingen het op tegen hun machthebbers. De gevluchte Duitse Joden kregen er bovendien voor het eerst de kans om de wapens op te nemen tegen nazitroepen uit Duitsland.

Ook Willy Weinberg keek ernaar uit om zich met zijn medische kennis nuttig te maken. Samen met de Gentenaar Willy De Coninck, die al enkele maanden in Spanje had gevochten en door zijn bataljon naar het stichtingscongres van de Vlaamse Communistische Partij in Gent was gestuurd, vertrok Weinberg half februari 1937 naar het rekruteringscentrum in Parijs. Op de zetel van het Comité d'Aide au Peuple espagnol aan de Mathurin-Moreaulaan werd zelfs aan Weinberg voorgesteld om te helpen bij geneeskundige onderzoeken.⁷ Uit de stukken van het Kominternarchief van de Internationale Brigades, dat nu online te raadplegen is, blijkt dat Willy Weinberg

werd beschouwd als geneesheer, hoewel hij in werkelijkheid nog een jaar te studeren had. Na zijn rekrutering zette Weinberg zijn reis naar het hoofdkwartier van de Internationale Brigades in Albacete voort.⁸

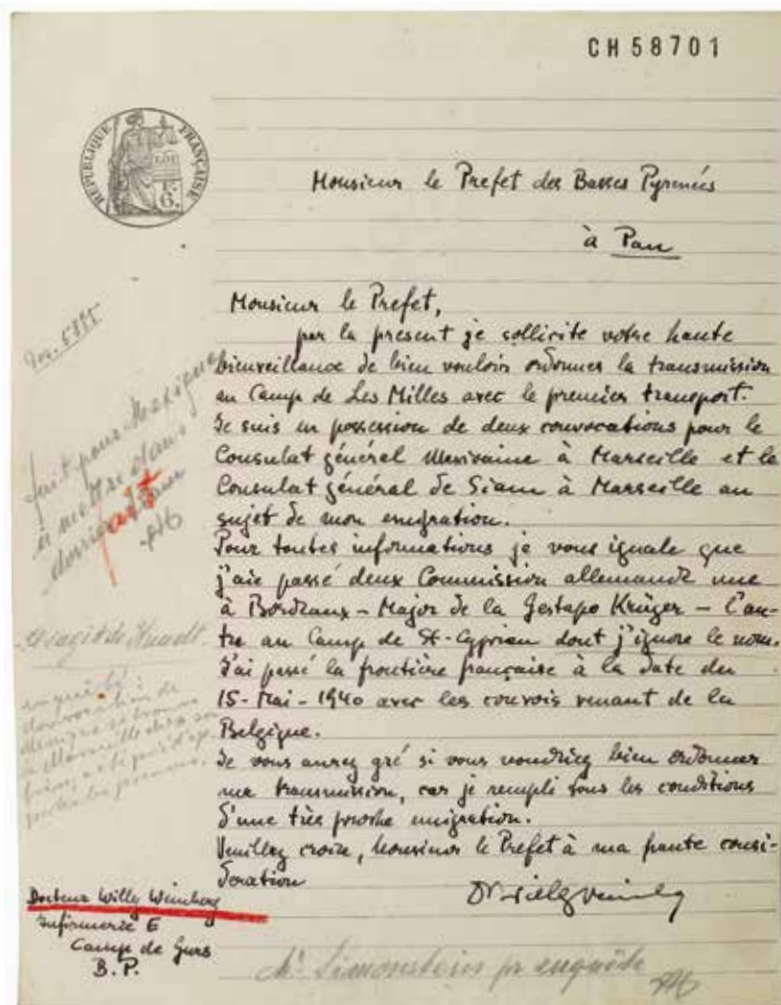
Zijn eerste optreden aan het front verliep niet zonder problemen. Achteraf werd hij ervan beschuldigd dat hij zijn post in het bataljon verlaten had – op dat ogenblik vocht het 20e bataljon van de 86e Brigade aan het front nabij de stad Córdoba. Maar Weinberg werd niet veroordeeld door het krijgtribunaal en kreeg dus geen straf voor zijn vermeende desertie. Kort erna werd hij wegens ziekte gehospitaliseerd in het oostwaarts gelegen Murcia en op 1 augustus 1937 werd Willy Weinberg als arts overgeplaatst naar Almansa, een verpleegpost in de omgeving van Albacete. Drie maanden later werd hij opnieuw overgeplaatst: ditmaal noordwaarts, naar een onderzoeksbataljon van de 15e Brigade in Tarazona aan de Ebro. Van november 1937 tot maart 1938 was hij waarschijnlijk directeur van de Gezondheidsschool van Albacete. Nadien trok hij nog met de 15e Brigade op als veldgeneesheer.

De precieze datum waarop luitenant-arts Weinberg Spanje verliet, is niet bekend. Wellicht viel die samen met de ontbinding van de Internationale Brigades rond oktober 1938. Uit een bericht van 3 oktober 1938 blijkt dat de inspecteur-generaal van de Internationale Brigades, de Franse communist André Marty, niet onverdeeld gelukkig was met de werking van de gezondheidsdienst: '[...] de artsen die hun vak kenden waren extreem verdacht op politiek gebied, daarentegen waren de communistische geneesheren over het algemeen zwak op technisch vlak en wat militaire geneeskunde betreft in het bijzonder; zij werden allen in hoge mate voorbijgestoken door de Spaanse artsen, die twee jaar eerder nog inferieur waren aan hen.'

In hetzelfde verslag werd Willy Weinberg een avontuurlijk man genoemd maar, omwille van zijn vermeende desertie, ook een lafaard. En op technisch vlak zou hij middelmatig zijn. 'Hij voert zekere activiteiten uit, maar zijn manier van zijn verstoort het goede functioneren van een organisatie. Zijn rendement is erg mager geweest. Politiek gezien niet duidelijk. Weinig actief, twijfelachtig element.'⁹

In een andere korte biografie liet het hoofd van de dienst voor contraspionage van de Internationale Brigades, de Duitser Gustav Szinda, zich in 1940 nochtans positief uit over de 'goede medische bekwaamheden' van Weinberg. Hij vervolgde: 'en hij had ook een goed organisatietalent'. Maar verder noemde hij hem 'een uitgesproken avonturier, die de indruk van een gentleman-oplichter geeft'. Hij zou 'politiek onduidelijk' geweest zijn, en 'een volledig verward element'. Zelfs een 'kletser' en 'een grote intrigant'. Szinda rondde zijn portret van Weinberg af met de opmerking dat hij ooit een aanvraag had gedaan om lid te worden van de Spaanse KP, maar dat deze aanvraag was afgewezen 'wegens onbetrouwbaarheid'.¹⁰

Willy Weinberg kon na zijn verblijf in Spanje niet meteen terugkeren naar België. Eerst verbleef hij in het vluchtelingenkamp in Argelès nabij Perpignan, daarna voor een tijdje in Marseille. Wellicht in de omgeving van zijn oudere broers Herbert en Max, die allebei getrouwd waren met een Française en zich in de omgeving hadden gevestigd.¹¹ Op 2 mei 1939 kon Willy Weinberg terugkeren naar Gent en hervatte hij zijn studies in het vierde doctoraatsjaar. Op 6 mei 1939 verklaarde hij tegenover het ministerie van Justitie dat hij als Joods politiek vluchteling in België wenste te verblijven. De toenmalige rector van de universiteit, J.P. Haesaert, leek deze buitenlandse student wel gene- gen. In een brief aan de veiligheidsdirecteur

Brief van Willy Weinberg waarin hij zijn overplaatsing vraagt naar het Camp des Milles bij Aix-en-Provence. (Archives départementales Pyrénées Atlantiques, Pau)

van het ministerie van Rechtswezen vroeg hij om een verlenging van Weinbergs verblijfsvergunning, zodat hij zijn studie kon afmaken.¹²

Indésirable

Door de ondertekening van het niet-aanvals-pact tussen de Sovjet-Unie en nazi-Duitsland in augustus 1939 beschouwden de overheid en een deel van de publieke opinie de Duitse communistische vluchtelingen als een vijfde colonne. De Belgische regering zocht naar manieren om deze

'schadelijke' vreemdelingen, *les indésirables*, onschadelijk te maken. Vooral in het voorjaar van 1940 maakte ze werk van lijsten van 'verdachte' figuren, waarbij de gevaarlijksten zouden worden geïnterneerd en de rest uitgewezen.¹³

Ook Willy Weinberg werd intensief in het oog gehouden door de gerechtelijke diensten. Op 20 april 1940 schreef de procureur-generaal over hem: 'Kommunistische propagandist. In Spanje gediend in het republikeinsch leger. Zeer gevaarlijk'.¹⁴ En hij verwees daarbij naar diverse verslagen. Ook de Staatsveiligheid hield een dossier

over hem bij. Op 3 mei 1940, een week voor de Duitse inval in België, gaf de minister van Justitie opdracht om Willy Weinberg aan te houden, wat op 9 mei ook gebeurde.¹⁵

Vanuit de gevangenis van Gent schreef Weinberg een emotionele brief aan de pro-rector. Hij beklemtoonde dat hij niet wist waarom hij was aangehouden. 'Ik moet in juni examen afleggen en mij den 18 mei 1940 inschrijven', was blijkbaar op dat ogenblik zijn grootste bekommernis. Verder schreef hij: 'Professor, ik heb het u eens verzekerd dat ik geen kommunist ben, ik herhaal het en voeg er aan toe, dat ik zelf geen relaties met gelijk welke verdachte personen onderhoud.' Na zijn examen plande hij wel zo snel mogelijk België te verlaten, een land waaraan hij naar eigen zeggen veel te danken had.¹⁶

Op 18 juni 1940 deelde de procureur des Konings aan de pro-rector mee dat Willy Weinberg 'op bevel van de Rijkswacht uit het gevang [was] gehaald en naar een onbekende bestemming overgebracht.' In werkelijkheid werd de gevangene via Doornik en Le Vigeant naar het Franse interneringskamp Saint-Cyprien gebracht, bij het oostelijke deel van de Spaanse grens. Dit beruchte kamp was oorspronkelijk opgericht om gevluchte Spaanse republikeinen op te vangen, maar huisvestte in 1940 ongeveer 8000 Duitse vluchtelingen. De leefomstandigheden in het kamp waren mensonwaardig: drinkbaar water ontbrak helemaal, in de keuken krioelde het ongedierte, de armzalige houten barakken boden nauwelijks bescherming tegen het opwaaiende zand of tegen de koude, de bewoners hadden geen bedden en zonder verluchting of verwarming waren de barakken broeihaarden van besmettelijke ziekten ... Een vierde van de kampbevolking werd getroffen door epidemies.¹⁷ In deze moeilijke omstandigheden werd Weinberg aangesteld als burgerlijk hoofd van het centrale ziekenhuis. Na en-

kele maanden werd hij overgebracht naar het interneringskamp van Gurs, meer westwaarts aan de Atlantische Pyreneeën, waar hij op 28 oktober 1940 aankwam. Daar bekleedde hij de functie van hoofdgeneesheer van de infirmerie E.¹⁸

In maart 1941 kreeg Willy Weinberg, die geregeld geld ontving van zijn broer Max in Marseille, toelating om zich om medische redenen te vestigen buiten het kamp van Gurs, in het bergdorpje Izeste. Hij verbleef er een half jaar, waarna hij een verzoek indiende om naar het Camp des Milles bij Aix-en-Provence te mogen verhuizen. Van daaruit wilde hij namelijk emigreren. Om die reden had hij ook contact met de consulaten van Mexico en van Siam, het huidige Thailand. Zijn intenties om naar het buitenland te vertrekken had hij ook eerder voorgelegd aan de Duitse Kundt-Kommission in Saint-Cyprien en aan Gestapomajoor Krüger in Bordeaux. Hoewel hij op 11 maart 1941 een *sauf-conduit* had ontvangen van de prefectuur om gedurende drie maanden een reis naar het buitenland te kunnen maken, is er toen blijkbaar van zijn emigratieplannen niets terechtgekomen.

Integendeel, Weinberg vroeg in oktober 1941 toelating om lessen te mogen volgen aan de geneeskundefaculteit van Toulouse. Hij wilde eindelijk zijn diploma halen. De toelating werd hem echter geweigerd omdat de prefect hem als vreemdeling niet mocht aanvaarden op het grondgebied van zijn departement.

Na een volgend kort verblijf in Pausac-Saint-Vivien in de Dordogne werd Weinberg op zijn verzoek opgenomen als geneesheer in de 182e groep van buitenlandse arbeiders van het kamp van Gurs. Wat er daarna gebeurde, is onzeker want ieder administratief spoor ontbreekt. Alleen in het overlijdensbericht van Willy Weinberg, dat in 1972 in een Engelstalige krant verscheen, is informatie over deze periode te vinden:

‘Tijdens de Tweede Wereldoorlog, na zich in mei 1940 te hebben aangesloten bij de Franse Maquis en een gevangenisverblijf, nam hij op kerstdag 1942 twee vluchtende RCAF-piloten mee over de Pyreneeën van Frankrijk naar Spanje.¹⁹

Volgens deze bron zou Weinberg zich in mei 1940 hebben aangesloten bij het Franse verzet. De datum lijkt erg ongeloofwaardig. Eind mei 1940 was hij pas overgebracht naar het kamp in Saint-Cyprien en daar zou hij enkele maanden blijven. De tweede bewering uit de tekst, namelijk dat hij op kerstdag 1942 in samenwerking met het Franse verzet twee Canadese piloten zou hebben geholpen om naar Spanje te ontsnappen, roept ook heel wat vraagtekens op. In hetzelfde overlijdensbericht staat namelijk ook dat hij via Spanje zou zijn doorgereisd naar Noord-Afrika. Daar zou hij dienst hebben genomen in het Britse leger, eerst bij het Pioneer Corps en daarna bij het Royal Army Medical Corps als kapitein-dokter. Over zijn verblijf in Noord-Afrika en zijn inlijving in het Britse leger bestaat inderdaad geen twijfel. Maar dat deze intelligente man op dat ogenblik Spanje als reisweg zou hebben gekozen, is volgens onderzoeker Rudi Van Doorslaer erg onwaarschijnlijk. Het risico was immers erg groot dat hij als gewezen internationaal vrijwilliger door de politiediensten van Franco zou worden herkend en aangehouden.

Rudi Van Doorslaer geeft een veel plausibeler verklaring voor de aanwezigheid van Weinberg in Noord-Afrika. Honderden Spanjaarden van het republikeinse leger en zowat 280 brigadisten die in het kamp van Gurs en enkele andere kampen waren opgesloten, werden tussen april en november 1941 door het Vichyregime naar het kamp van Djelfa in het Algerijnse Atlasgebergte gedeporteerd. De levensomstandigheden in Djelfa waren nog harder dan die in de Franse kampen. Tot juni 1942 verbleven de

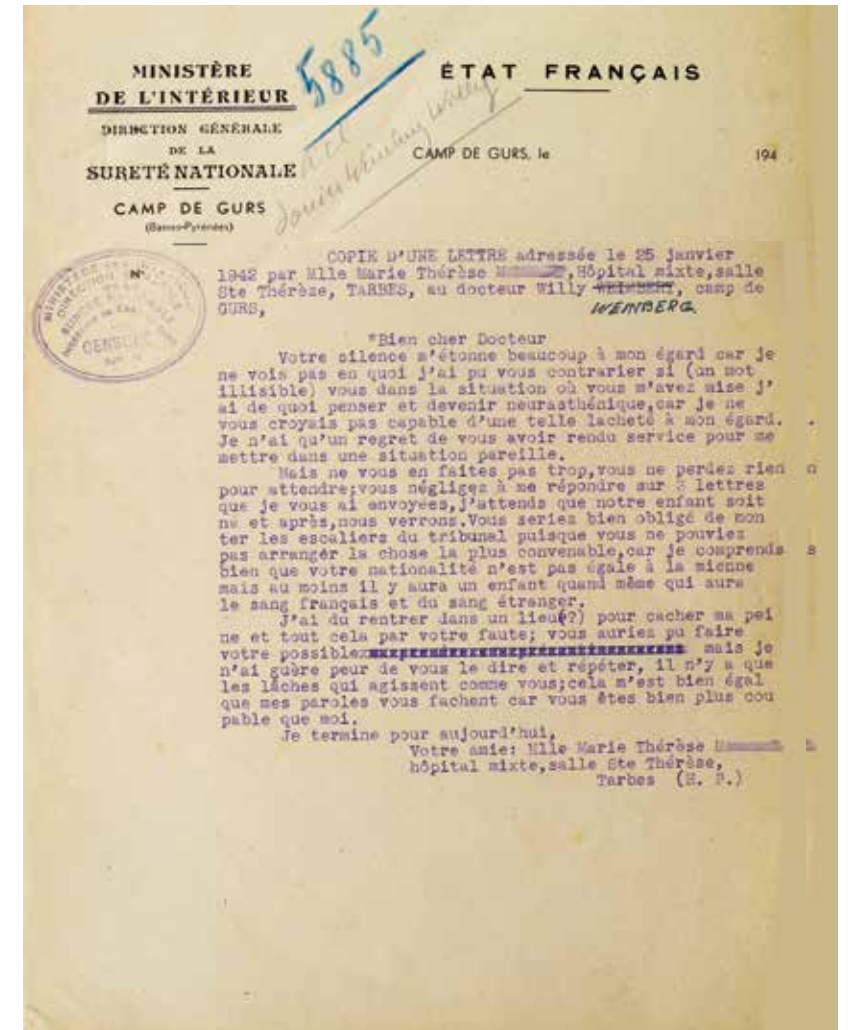
gedetineerden in tenten en dat bij temperaturen tot 60 graden Celsius in de zomer en -10 graden Celsius in de winter. In juli 1942 betrokken de gevangenen barakken die ze zelf hadden gebouwd en liep het sterftecijfer terug.

Op 8 november 1942 landden de Brits-Amerikaanse strijdkrachten in Algerije, en in maart 1943 bezocht een intergeallieerde commissie het kamp met de vrijlating van de gevangenen tot gevolg. Verschillenden onder hen kwamen uiteindelijk in het Britse Pioneer Corps terecht.²⁰ Wellicht is dit de manier waarop ook Willy Weinberg in Noord-Afrika en in het Britse leger is beland. Tegelijk geeft het een antwoord op de vraag hoe hij uiteindelijk is kunnen ontkomen aan de nazi's en hun *Endlösung*.

Deze verklaring werpt ook een heel ander licht op een merkwaardig document dat bij de archiefstukken over Weinbergs verblijf in Gurs werd aangetroffen. Het betreft een tekst die werd opgemaakt door de censuur van de kampdirectie. Die tekst bevat de letterlijke weergave van een brief, die een zekere Marie-Thérèse M. op 25 januari 1942 aan dokter Willy Weinberg schreef. De drie eerdere brieven die ze aan Weinberg gestuurd had, waren onbeantwoord gebleven, schreef de vrouw: ‘Ik wacht tot ons kind geboren zal worden, en daarna zien we wel’, vervolgde ze ten einde raad. Deze vrouw, hoogstwaarschijnlijk afkomstig uit het dorpje Izeste, had zich teruggetrokken in het ziekenhuis van Tarbes ‘om haar verdriet te verbergen’ en waarschijnlijk ook om er te bevallen. ‘U had al het mogelijke kunnen doen,’ schrijft ze gekwetst.²¹

Maar kon Willy Weinberg op dat ogenblik nog iets voor haar doen? Bevond hij zich nog in Frankrijk? Zoals gezegd, hoogstwaarschijnlijk niet. En zelfs als hij een van de eerdere brieven ontvangen had, wat kon hij dan als geïnterneerde Duitse Jood – eind 1941, begin 1942 – nog voor haar betekenen? Zelfs

Tekst opgemaakt door de censuur van het interneringskamp in Gurs met de letterlijke weergave van een brief, die een zekere Marie-Thérèse M. op 25 januari 1942 schreef aan Willy Weinberg. (Archives départementales Pyrénées Atlantiques, Pau)

al had hij familie in de omgeving en was hij niet helemaal onbemiddeld. Was hij in zijn toestand niet volledig overgeleverd aan de willekeur van het Duitsgezinde regime dat hem gevangen hield? En had hij de eerdere brieven van deze vrouw, waarin ze hem het nieuws van de zwangerschap gemeld zou hebben, ook ontvangen? Rekening houdend met de censuur in de kampen valt deze vraag niet uit de lucht. Vergeet ook niet dat twee maanden later vanuit dit niet-bezette gedeelte van Frankrijk de eerste konvoien met Joden naar de vernietigingskampen

in Oost-Europa vertrokken. Hoe dan ook, navraag bij de burgerlijke stand van Tarbes over de geboorte van het kind leverde niets op.

Kapitein-dokter

Zoals gezegd nam Weinberg in Noord-Afrika dienst in het Britse leger, eerst bij het Pioneer Corps, en daarna bij het Royal Army Medical Corps als kapitein-dokter.

Als lid van het geallieerde bevrijdingsleger belandde Weinberg in 1945 uiteinde-

lijk weer op Belgische bodem en belde hij aan bij mijn grootouders in de Francisco Ferrerlaan in Gent. Na het gelukkige weerzien volgde hij zijn regiment naar Duitsland waar het deel uitmaakte van het British Army on the Rhine. Dat had tot taak om er de prille vrede te handhaven.

Misschien hadden zijn stalinistische oversten in de Internationale Brigades gelijk en had Weinberg ook echt aanleg voor avontuur. Toch was deze man, ondanks de slechte kaarten waarover hij beschikte door zijn Joodse en politieke achtergrond, erin geslaagd het grootste conflict aller tijden levend en wel door te komen.

Zijn artsdiploma behaalde hij uiteindelijk na de oorlog aan de Gentse universiteit, volgens het universiteitsarchief in het academiejaar 1944-1945. Volledig eerderestel en zuivering van alle vooroorlogse beschuldigingen werden hem officieel door de Belgische overheid verleend. In juli 1948 stak dokter Willy Weinberg definitief het Kanaal over en vestigde hij zich als geneesheer in het Londense Kensington. Daar huwde hij met José Higgs. Het koppel kreeg twee kinderen, dochter Leah Max en zoon Julius Rolf.²²

'A host of good causes attracted his support', (heel wat goede zaken kregen zijn steun) vermeldt zijn overlijdensbericht nog. Zo hielp hij na de rellen van Notting Hill in 1958 samen met zijn vrouw José bij het opstarten van een jeugdclub in de Colville Schools. In 1960 was hij een van de honderd ondertekenaars van het Britse anti-oorlogsplatform – het Committee of 100 – dat mee was opgericht door Bertrand Russell en dat koos voor gewelddoos verzet tegen atoomwapens.

Willy Weinberg overleed op 2 oktober 1972 op 68-jarige leeftijd.

Naschrift

Hoewel Willy Weinberg een begrip was in onze familieoverlevering en mijn vader meerdere keren over hem vertelde, wist ik niet dat hij in Engeland twee kinderen had. Op een ochtend, toen bovenstaand artikel al was opgestuurd naar de redactie, vond ik toevallig op zolder een enveloppe met daarin een tweetal brieven die verband hielden met Weinberg en die ik nooit eerder had bekeken. De eerste was geschreven door mijn vader, tijdens zijn bezoek als jonge geneeskundestudent aan Willy Weinberg in Londen in 1952. De andere, een brief uit 1954, was van Willy en zijn echtgenote José zelf en gericht aan mijn familie. In deze brief nodigde José mijn familie uit om naar Engeland te komen en om er bij hen te verblijven. Ze had ook een geboortekaartje van hun dochter Leah Max toegevoegd. Ik zocht meteen contact met de ondertussen 62-jarige Leah Max. Ze was erg verrast om van mij te horen en vertelde me over haar broer Julius Rolf, die ook arts was geworden. Mijn grootouders had ze nooit gekend, maar toen ik haar de brief van haar ouders liet lezen, twijfelde ze niet aan de vriendschap die er tussen hen bestaan had.

Met veel belangstelling lasen Leah Max en José bovenstaand artikel en ze bezorgden mij een afdruk van een waterverfportret dat Julius Meyer, een lotgenoot van hun vader uit het kamp van Saint-Cyprien, van hem had gemaakt.

Willy Weinberg was niet het enige lid van zijn familie dat de oorlog overleefde. Zijn zus Irma was samen met haar echtgenoot in 1932 naar Moskou geëmigreerd en was daar gevrijwaard gebleven van het oorlogsgeweld en de Jodenvervolging door de nazi's. In 1956 keerden ze terug naar wat toen de Deutsche Demokratische Republik (DDR), het communistische oostelijke deel van Duitsland, was. In 1959 richtte ze een verzoek aan Walter

Ulbricht, de toenmalige secretaris-generaal van de Socialistische Eenheidspartij van Duitsland (SED) om toelating te krijgen om de DDR te verlaten en haar broer in Londen te gaan bezoeken. Uit deze aanvraag blijkt dat zij al sedert 1929 lid was van de Duitse communistische partij. Opvallend is de manier waarop Irma Weinberg in haar aanvraag de feiten over haar broer aanpaste aan de verwachtingen van de partijverantwoordelijken. Ze schreef: 'Na zijn terugkeer van het Spaanse front werd hij op Franse bodem door de fascistten gevangen gezet. Na een lange opsluiting slaagde hij erin om bij een transport naar Polen uit de trein te vluchten, waarna hij zich met zijn familie in Londen vestigde, waar hij als arts werkzaam is.'²³

1 Rudi VAN DOORSLAER, Gentenaars in de Internationale Brigaden. In: *Bijdragen tot de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, 6(1980), p. 171, n. 87.

2 Willy Weinberg werd op 11 juli 1904 geboren in het Duitse Kassel.

3 Toch liep de carrière van de Antwerpse communist Springer niet van een leien dakje. In 1934 werd hij wegens 'trotskisme' uit de Kommunistische Partij gezet, waarschijnlijk ook omdat hij initiatiefnemer was van de poging tot vereniging van socialistische en communistische studenten aan de Gentse universiteit. In november 1937 vertrok Springer door de bemiddeling van de socialisten Isabelle Blum en Edward Anseele jr. als vrijwilliger naar Spanje. Hij was bevriend met de fotograaf Filip Brandt en ontmoette in Barcelona ook Marthe Huysmans, dochter van de Antwerpse burgemeester Camille Huysmans. Tijdens de Tweede Wereldoorlog speelde Springer een voorname rol bij het Rode Orkest, een inlichtingennetwerk van het Rode Leger dat informatie verzamelde en doorstuurde uit de door de Duitsers bezette gebieden. Na afloop van een verhoor in de gevangenis van Fresnes bij Parijs op kerstdag 1942, liet hij er zich van een galerij op de derde verdieping vallen. Zie: Jean-Philippe SCHREIBER, *Dictionnaire biographique des Juifs de Belgique. Figures du judaïsme belge, XIXe-XXe siècles*. Brussel: De Boeck, 2002, pp. 323-324.

4 Bij de bevrijding dook Frans Daels onder en vluchtte hij naar Zwitserland waar hij zich vestigde. In 1946 werd hij door de krijgsraad in Gent bij verstek tot de doodstraf veroordeeld, een straf die later werd

omgezet tot vijftien jaar opsluiting. In 1959 keerde hij naar België terug. Zie: Bruno DE WEVER, Daels, Frans. In: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt: Lannoo, 1998, pp. 836-839.

5 Archief Universiteit Gent, archief Rector 4A2/4, doos 260.324, 1936-1937.

6 Rudi VAN DOORSLAER, Tussen wereldrevolutie en joodse identiteit. Joden uit België in de Spaanse burgeroorlog. In: *Cahiers-Bijdragen*, 17(1995), p. 29.

7 Interview van Rudi VAN DOORSLAER met Willy DE CONINCK, CegeSoma, 00263.00001

8 Rudi VAN DOORSLAER, Gentenaars in de [...]. p. 171.

9 A. MARTY, Archives of Russia, <http://sovdoc.rusarchives.ru/#showunit&id=142431;tab=img, img0062>.

10 Gustav Szinda werd na de Tweede Wereldoorlog een leidinggevend figuur binnen de Stasi, de Oost-Duitse inlichtingendienst. Zie: Gustav SZINDA, Archives of Russia, <http://sovdoc.rusarchives.ru/#showunit&id=195992;tab=img>

11 Algemeen Rijksarchief (ARAB), archief dienst Vreemdelingenpolitie, A89 000, Willy Weinberg; Archives départementales des Pyrénées-Atlantiques, archieven kampen Saint-Cyprien en Gurs, AD 64: 72w70; 72w99; 72w329, Willy Weinberg.

12 ARAB, archief dienst Vreemdelingenpolitie, A89 000, Willy Weinberg.

13 Gertjan DESMET, *Weil Belgien ein demokratisches Land ist. De Belgische staat versus de Duitse communistische emigratie 1933-1940*, UGent, masterproef, 2009, pp. 75-82.

14 ARAB, archief dienst Vreemdelingenpolitie, A89 000, Willy Weinberg.

15 ARAB, archief dienst Vreemdelingenpolitie, A89 000, Willy Weinberg

16 Archief Universiteit Gent, archief Rector 4A2/4, doos 260.324, 1936-1937.

17 Le camp de Saint-Cyprien plage, In: *Jewish Traces*, <http://jewishtraces.org/camp-saint-cyprien-plage/>, 23/07/2014.

18 Archives départementales des Pyrénées-Atlantiques, archieven kampen Saint-Cyprien en Gurs, AD 64: 72w70; 72w99; 72w329, Willy Weinberg.

19 Dit citaat is een vertaling uit het Engels, uit het overlijdensbericht van Willy Weinberg, oktober 1972.

20 Rudi VAN DOORSLAER, Tussen wereldrevolutie en [...], p. 68.

21 Dit citaat is een vertaling uit het Frans: 'Vous auriez pu faire votre possible'.

22 Dochter Leah Max Weinberg is geboren op 18 november 1953, haar jongere broer, Julius Rolf, een jaar later op 27 december 1954.

23 Bundesarchiv, DY 30/ IV2/11/ v.5037, dossier Irma Weinberg.